

UDK: 061.235(497.5 Zagreb) "18/19"
614.8(497.5 Zagreb) "18/19"
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 23. 2. 2006.
Prihvaćeno: 13. 10. 2006.

Utemeljenje Dobrovoljnog društva za spasavanje

TOMISLAV ANIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb, Republika Hrvatska

Autor daje uvid u osnutak Dobrovoljnog društva za spasavanje, preteče Ustanove za hitnu medicinsku pomoć. Analizira utjecaj socijalnih i gospodarskih prilika u Zagrebu s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Isto tako prati određene kvalitativne pomake života građana u navedenom razdoblju.

ključne riječi: Dobrovoljno društvo za spasavanje, Ustanova za hitnu medicinsku pomoć, Zagreb 1909/1910.

Uvod

Ubrzanim razvojem gotovo svih segmenata života Zagreb je na početku 20. stoljeća sve više nalikovao na organizirano obrtno-industrijsko, trgovinsko, prometno, novčarsko i administrativno središte Austro-Ugarske. Znatan zamašnjak u intenziviranju navedenih odrednica započeo je u 19. stoljeću i predstavlja ga Patent cara Franje Josipa I. iz 1850. kojim su se do tada četiri samostalne gradske općine - Kraljevska slobodna varoš na brdu Gradecu, Kaptol, Nova Ves i Vlaška ulica, s pripadajućim selima, udružile u jedinstveni kraljevski grad kojim upravlja gradsko zastupništvo, predvođeno gradonačelnikom. Za prvoga gradonačelnika izabran je Josip Kamauf, a ujedno je donesen i novi općinski red. Zagreb je u to vrijeme provincijski gradić s oko 17. 000 stanovnika, uskih i neuređenih ulica (osvijetljenih uljanicama i svijećama).¹ Prva javna rasvjeta ulica, i to uljnim svjetiljkama, omogućena je 1807. dobrovoljnim prinosima *čestitih građana*, koji su do tada noću Gričem prolazili s lampašem u ruci.² Kasnije se ulje u svjetiljkama zamijenilo petrolejem, a 1862. grad dobiva plinsku rasvjetu. Iste je godine Zagrebom prošao prvi vlak, što je bio još jedan korak prema boljoj povezanosti s drugim dijelovima Monarhije, a iznimno značajan doprinos u približavanju Zagreba razvijenom dijelu Europe. U želji da se izgradi suvremen grad moralo se

¹ I. KAMPUŠ, I. KARAMAN, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb 1994., 250.

² Rudolf HORVAT, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb 1994., 445.

krenuti u rješavanje komunalnih problema budući da su postojali preduvjeti za širenje i prihvaćanje većeg broja stanovnika. Moderan grad trebalo je opskrbiti s dovoljnim količinama zdrave vode, kanalizacijom, električnom rasvjetom, javnim prijevozom, pobrinuti se za potrebe zdravstvene ustanove i prikladan ukop pokojnika.³

Premda su se sa Zagrebačke gore slijevali brojni manji ili veći potoci, kvaliteta te vode često je bila neprikladna za piće zbog zagađenosti jer je protjecala pokraj nastambi ili je, primjerice, kao što je to bio slučaj sa središnjim gradskim potokom Medveščakom, već u svojem gornjem tijeku korištena u industrijske svrhe.⁴ Opskrba Zagrepčana pitkom vodom obavljala se zbog toga na bunarima s varoških trgova i puno češće iz privatnih podzemnih vrela. Ideja o potrebi izgradnje suvremenog vodovoda datira od šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Za vrijeme gradonačelnika Ivana Vončine donesena je odluka o gradnji vodovoda, što je bezrezervno prihvaćeno, no nastao je sukob između dviju skupina, jedne na čelu s Vončinom koja se zalagala da se voda za zagrebački vodovod crpi s Medvednice i druge skupine na čelu s dr. Stankom Andrijevićem koja se zalagala da se voda crpi iz savske nizine. U tu su svrhu provedena stručna istraživanja koja su pokazala mnogo prihvatljivijom ideju o savskoj nizini, kao vrelu za opskrbu grada pitkom vodom. Iz ovoga Andrijević izlazi kao dvostruki pobjednik, osim što je prijedlog njegove strane oko izgradnje vodovoda usvojen, on dobiva i gradonačelničku funkciju. Zagrebački vodovod, koji je 1878. svečano otvorio ban Ivan Mažuranić, bio je značajan pomak u procesu urbanizacije šireg prostora nekadašnjih varoških i kaptolskih podgrađa. Građevinska aktivnost u Zagrebu postaje vrlo živa nakon velikog potresa 9. studenog 1880. u kojem nije bilo ljudskih žrtava, no teško je stradala katedrala. Oštećeno je i 1758 kuća, od čega 947 teško.⁵ Za obnovu i podizanje novih kuća bilo je potrebno mnogo radnika, a intenzivno se gradi sve do početka Prvoga svjetskog rata. Nakon potresa došlo je do promjene u izgledu Trga bana Josipa Jelačića. Umjesto jednokatnih bidermajerskih provincijskih kućica grade se moderne reprezentativne palače na dva, tri ili četiri kata.⁶ Na taj način glavni gradski trg postupno gubi izgled provincijskog trga i poprima gradsko obličje. U središtu Donjega grada sagrađeno je samo u razdoblju od 1900. do 1910. više od dvije stotine dvokatnica i stotinu trokatnica.⁷ Uvjete života poboljšat će izgradnja električne centrale 1907., a tri godine nakon nje u promet je pušten prvi električni tramvaj.

Industrijalizacija Zagreba dobrim je dijelom bila uvjetovana stranim kapitalom, koji je uglavnom bio orijentiran na one proizvode za koje je u zemlji bilo sirovina, odnosno onim proizvodima koji nisu mogli konkurirati stra-

³ KAMPUŠ, KARAMAN, *n. dj.*, 250.

⁴ *Isto.*

⁵ "Zagreb", *Opća enciklopedija JLZ*, Zagreb, 1982., sv. 8, 658.

⁶ Franjo BUNTAK, *Povijest Zagreba*, Zagreb 1994., 778.

⁷ "Zagreb", *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*, Zagreb 1980., 753.

nim proizvođačima. Tako u Zagrebu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće nalazimo razvijenu mlinsku industriju, tvornicu mesa i suhomesnatih proizvoda, tvornicu kavinih surogata, tvornice slatkiša, tvornicu konjaka, pivovaru, tvornicu likera, tvornicu parketa i paropila, tvornicu pokućstva, tvornicu žaluzina i roleta, tvornicu cigle i glinenih proizvoda, tvornicu papira i tvornicu sapuna. Intenzivan proces modernizacije i urbanizacije Zagreba, osim u navedenom, očitovao se i u niskom udjelu poljoprivrednog stanovništva od 6,85%, dok je s druge strane 33,88% stanovništva živjelo od obrtno-industrijske djelatnosti, trgovine i vjeresijstva 10,89%, prometa 8,35% i javnih službi 14,02%, dakle 1910. godine glavna područja kapitalističke ekonomike daju egzistenciju za 67,14% stanovnika grada Zagreba.⁸

Razvojem industrije dolazi do znatnog povećanja broja radnika, odnosno migracijskih kretanja. Gospodarski čimbenici zasigurno predstavljaju najjači impuls u migraciji selo-grad. Gledano iz demografske perspektive navedena migracija ima "(...) ulogu stabilizatora u procesu prilagođavanja ponude radne snage njezinoj potražnji, budući da ona dovodi radnu snagu sa sela gdje je natalitet prosječno viši, a potreba za radnom snagom usporedno s porastom proizvodnosti rada je manja, u gradska i industrijska naselja u kojima je natalitet prosječno niži, a potražnja za radnom snagom kvantitativno veća i kvalitativno drugačija."⁹ Takav način priljeva stanovništva zasobom nosi i negativne posljedice od kojih bismo kao najznačajnije za objašnjenje ove problematike naveli nezadovoljstvo i neprilagođenost gradskom načinu života određenog broja migranata.

Ulice Zagreba, koji je u prvom desetljeću 20. stoljeća imao osamdesetak tisuća stanovnika, postale su prilično tijesne. Svakodnevne nezgode izazvane padovima sa skela brojnih gradilišta, ozljedama u tvornicama, izvrnućima kola i kočijaša zbog plašenja konja od strane ne tako velikog broja automobila, ili pak naletima kočija na pješake, iziskivale su uspostavu kvalitetne i brze medicinske službe za pružanje pomoći ozlijeđenima. Mnogi navedeni primjeri mogu se uočiti listanjem dnevnih tiskovina, koje stvaraju sliku dinamičnoga i užurbanoga grada.

Unatoč danonoćnim nesrećama, koje su se događale u Zagrebu na početku 20. stoljeća i mnogobrojnim idejama o potrebi utemeljenja jednog društva u svrhu urgentne pomoći unesrećenicima, nije se otišlo dalje od zamisli. Nekoliko puta pokušala se osnovati ustanova za pružanje brze i valjane pomoći stradalima. Na svakoj redarstvenoj stražarnici postojala je oprema za pružanje prve pomoći, koja se sastojala od ručnih kola za prijevoz bolesnika, škrinja s najnužnijim lijekovima, zavojima i instrumentima, a u vatrogasnom spremištu bila su uvijek spremna velika sanitetska kola za prijevoz dvaju bolesnika. U gradskoj bolnici na Zelenom brijegu postojala su kola za prijevoz zaraženih bolesnika, s pripadajućom opremom, ali je u oba sluča-

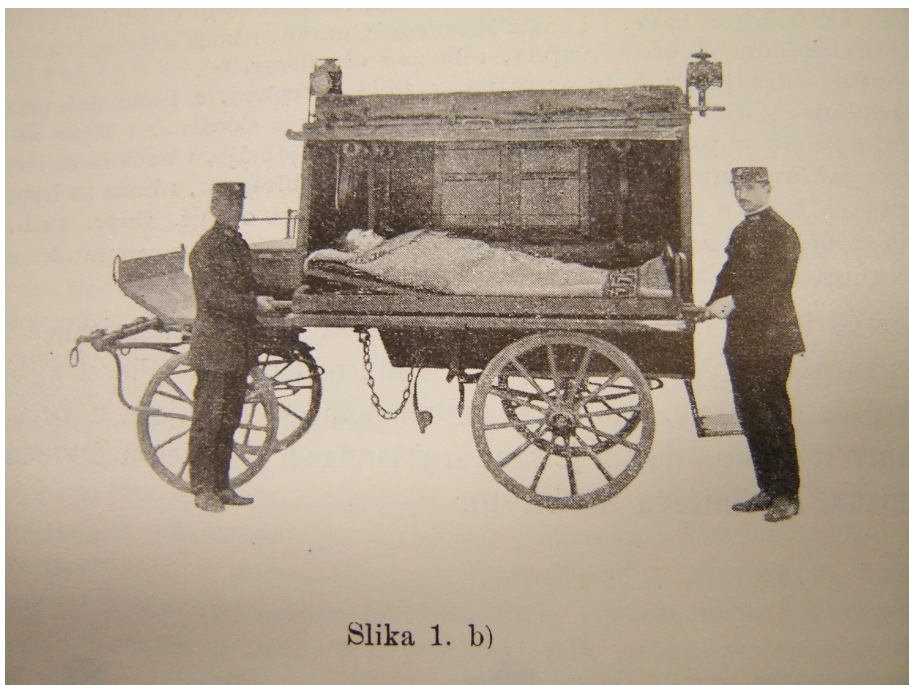
⁸ Božena VRANJEŠ ŠOLJAN, *Stanovništvo gradova Banske Hrvatske na prijelazu stoljeća*, Zagreb 1991., 148.

⁹ Alica WERTHEIMER-BALETIĆ, *Stanovništvo i razvoj*, Zagreb 1999., 317.

Slika 1. a)

Ambulantna kola s dvije nosiljke

Slika 1. b)

Ambulantna kola s dvije nosiljke

ja nedostajalo stručnog osoblja.¹⁰ Kakva je bila situacija u trenucima nesreća najbolje će ilustrirati jedan od češćih primjera iz svakodnevnog života u Zagrebu, koji je opisao novinar *Pokreta*: “Najnespretniji su u tom poslu naši stražari. Oni nemaju gotovo nikakve upute, što da čine, kad saznaju za nesreću. Ja sam živi svjedok slijedećeg slučaja: Jedan je zidar pao s krova. Dovezena su kolica, kojima se prevažaju ranjenici i kraj njih se ustobočio stražar. Kad sam ga pitao, zašto čeka i stoji, umjesto da dade odmah ranjenog prevesti u bolnicu, odgovori mi: da to ne može i ne smije tako dugo učiniti, dokle taj nesretni zidar ne dođe k svijesti i dok mu sam ne kaže kako se zove!”¹¹

Povod za osnutak Društva za spasavanje

Događaj koji je uslijedio 13. rujna 1909. pokrenuo je akciju kojom je utemeljena ustanova za pružanje hitne medicinske pomoći. Toga je poslijepodneva veliki meštar Družbe Braće Hrvatskog Zmaja¹² (dalje BHZ) Emilije Laszowski u pratnji svoje supruge Josefine pošao u sanatorij u Klaićevoj ulici na operaciju slijepog crijeva. Na putu je svratio do dr. Velimira Deželića starijeg, zamjenika velikog meštra BHZ-a, koji je stanovao kod svog tasta Antuna Kontak¹³ u Prilazu Gjura Deželića br. 15 (danas br. 23). U kućnoj veži na navedenom broju dočekao ga je užasan prizor. Na tlu je u strašnim mukama umirala jedna žena koja se okliznula perući prozore na drugom katu Kontakove kuće, zadobivši pritom teške unutrašnje ozljede. Kasnije

¹⁰ Miroslav ČAČKOVIĆ, “Društvo za spasavanje u Zagrebu”, *Liječnički vjesnik*, (Zagreb), 5. IX. 1910., 332.

¹¹ HDA, BHZ, kut. 14., *Pokret* (Zagreb), 23. X. 1909.

¹² Družba BHZ-a osnovana je 16. studenog 1905. sa svrhom da priređuje poučna predavanja, da podupire hrvatsku umjetnost i književnost, da čuva spomen na zaslužne Hrvate i da promiče hrvatsku svijest kako su to naveli osnivači Družbe Emilije Laszowski i Velimir Deželić (st.). Idejna vodilja Družbe sadržana je u njihovu geslu: “Pro aris et focis, Deo propitio” (Za vjeru i dom, Božjom pomoći). Na njezinom čelu nalazi se veliki meštar. Ukratko, rad Družbe mogli bismo okarakterizirati na sljedeći način: održanje živom uspomene na hrvatske kulturne radnike i na važne događaje iz povijesti hrvatskog naroda, što se u prvom redu očituje podizanjem spomenika, spomen-ploča i sličnih obilježja; čuvanje i obnavljanje hrvatske kulturne baštine i podupiranje rada kulturnih, prosvjetnih, znanstvenih i humanitarnih ustanova; okupljanje hrvatskih kulturnih djelatnika, bez obzira na njihov svjetonazor i stranačko opredjeljenje, koji će iskrenom ljubavlju prema domovini i narodu, kao i njegovanjem međusobnog prijateljstva i bratstva, složno i predano raditi na jačanju svijesti i narodnog bitka. Među najznačajnije pothvate BHZ-a, ubraja se spašavanje Kamenitih vrata od rušenja, te osnutak Gradske knjižnice i Gradskog muzeja u njima. Družba BHZ je u razdoblju od 1905. do 1941. postavila 71 spomen-ploču, te je na taj način često u tadašnjem tisku posredno nazivana “pločarima”. Opširnije o BHZ, vidjeti u: Zvonimir DESPOT, “Povijest Družbe Braća Hrvatskog Zmaja 1905.-1996. godine”, *Časopis za suvremenu povijest*, Zagreb 1997. br. 1., 5. – 40.

¹³ Ugledan i imućan zagrebački stolar, obnašao je funkciju predsjednika Trgovačko – obrtne komore, bio je dugogodišnji gradski zastupnik, a 1913. izabran je za podnačelnika grada.

se utvrdilo kako je to bila sluškinja Katarina Hedrich, supruga ondašnjega poznatog pećara. Prolaznici su teško ozlijeđenu ženu unijeli u vežu gdje je ležala do dolaska liječnika. Unesrećenici se možda i moglo pomoći da je na vrijeme bila prevezena u bolnicu, ali niti jedan fijakerist nije ju htio prevesti u bolnicu. Tako je žena nakon jednosatnog bezuspješno iščekivanog prijevoza podlegla ozljedama. Kako je bila organizirana onovremena liječnička služba svjedoči nam jedan od očevidaca Velimir Deželić: "Trebalo je više od jednog sata, dok je došao liječnik, a još dalje dok su telefonski zatražena kola došla. Međutim je nesretnica izdahnula pred našim očima".¹⁴ Zapis o tom događaju naveden je i u *Novostima* od 14. rujna 1909. gdje između ostalog, stoji tekst sljedećeg sadržaja: "Iza same nesreće je prispjelo zdravstveno – redarstveno povjereništvo tako brzo, da je lješina postradale odpremljena u bolnicu Milosrdne braće za ciglih 10 časova od događaja".¹⁵

Potaknut tragedijom kojoj je nazočio, Laszowski se zavjetovao da će nakon izlaska iz bolnice raditi na osnutku jednog društva koje bi pomagalo građanima u slučajevima poput opisanoga.

Već za svog boravka u bolnici Laszowski je zajedno s Jankom Barleom i Velimirom Deželićem počeo raditi na utemeljenju "Društva za spasavanje". Nakon uspješno obavljene operacije svoje je zavjetno obećanje počeo provoditi u djelo. Na prijedlog spomenutog trojca članovi Družbe Braće Hrvatskog Zmaja donijeli su 6. listopada 1909. odluku o osnutku "Dobrovoljnog društva za spasavanje" u Zagrebu, "kojem je svrha da već postojeće organizirano pružanje pomoći kod nezgoda svih vrsta upotpuni danonoćnom službom".¹⁶

Aktivnosti poduzimane u svrhu utemeljenja Društva

Prema svjedočenju Laszowskog, on je za intenzivniji angažman oko utemeljenja Društva za spasavanje zamolio zagrebačkoga gradonačelnika Milana Amruša. Gradonačelnik je rekao kako ima u planu osnovati Društvo za spasavanje, koje bi bilo spojeno s vatrogasnim društvom, a za nastojanje BHZ-a, odgovorio je Laszowskom: "Delajte – ali ne dojdite blizu gradu, - ne dobite niš!"¹⁷

Kako bi se potaknulo što veći broj ljudi, poziv na sastanak u svrhu utemeljenja društva poslan je svim novinskim redakcijama, velikom broju društava, korporacija, liječnika, ljekarnika, predstavnika bolnica, sanatorija, obrtnika i građana sljedećeg sadržaja: "Mnoge i česte nesreće koje se događaju u Zagrebu, kod kojih na žalost nema smjesta potrebne i brze pomoći, potakle

¹⁴ Velimir DEŽELIĆ: *Emilije Laszowski, o 25. godišnjici njegova književnog rada (10. II. 1889. -10. II. 1914.)*. "Braća Hrvatskog Zmaja", sv. XXIV. Zagreb 1914., 34.

¹⁵ HDA, BHZ, kut. 14., *Novosti*, (Zagreb), 14. IX. 1909.

¹⁶ Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Braća Hrvatskog Zmaja (dalje: BHZ), Pravila dobrovoljnog društva za spasavanje, kut. 14.

¹⁷ HDA, BHZ, kut. 14.

su već više puta pitanja, kako da se ovakova brza i što sigurnija pomoć pruži unesrećenicima. Uslied prekasne pomoći veoma često pogiba život unesrećenog, kako smo to često imali prilike da vidimo. O tom važnom pitanju bavilo se je već više puta naše novinstvo, a našlo se je i čovjekoljuba, koji su hotjeli, da se u tom pitanju nešto učini; no radi koje kakovih zapreka niesu mogli svoje plemenite nakane ostvariti. Zagreb se diže i postaje polako velegradom, nesreće se množaju od godine do godine. Valja se pobrinuti, da se u Zagrebu zasnuje institucija, kojoj bude briga i zadaća: u prvom redu činiti sve moguće, da se nesreće prepriče, a onda, da se unesrećenicima brzu i sigurnu pomoć pruži. Valja da se osnuje u Zagrebu društvo za spasavanje. Žalostne zgode, koje se toli često dese, potakle su Braću hrvatskog zmaja, da su zaključili poraditi oko toga, da se u Zagrebu zasnuje humanitarna institucija društvo za spasavanje, kojoj budi zadaća prema mogućnosti polučiti sredstva, da se mnoge nesreće otklone, i da se unesrećenicima po stručnjacima i za to izvježbanim organima pruži brza i sigurna pomoć. U subotu 16. o. mj. u 8 sati na večer, držati će se u klubskoj dvorani svratišta Triju gavrana u Zagrebu zbor, na kojem će se o toj važnoj instituciji razpravljati. Umoljavaju se pojedinci, kao i društva i korporacije po svojim zastupnicima, da kod razprave i eventualnog konstituiranja društva za spasavanje u Zagrebu sudjelovati izvole. Radi se o napredku milog našeg Zagreba!”¹⁸

S kolikom je nevjericom primljen navedeni poziv, najbolje ilustrira malen novinski napis sljedećeg sadržaja: “Kada nije ni grad Zagreb, ni liečnici ni občinstvo htjelo ili moglo da ustroji ovakovo društvo, kada su se i pregovori sa odborom Crvenog križa razbili, sjetila su se Braća Hrvatskog Zmaja, da oni pokušaju ovako društvo stvoriti. Dosad su otkrivali literarne spomen ploče, držali predavanja i veselice, uređivali knjižnice, a sad zovu na zbor. Si desunt vires tamen est laudanda voluntas. Bilo bi nam drago da ovu nužnu instituciju privedu u život”.¹⁹ Pozivu se prema pisanju ondašnjih listova odazvao veliki broj građana.

Na sastanku je osim opširnijih govora o potrebi uspostave društva, donešen zaključak o osnivanju “Zagrebačkog društva za spasavanje” te je izabran odbor sa zadatkom izrade pravila društva. U stručno liječnički odbor za izradu pravila i poslovnika izabrano je petnaest članova: Ivan Ancel, Adolf Ehrlich, dr. Milan Figatner, Mirko Goranić, dr. Roko Joković, dr. Vladimir Katičić, Antun Kontak, dr. Antun Kuhar, dr. Antun Lang, Emilij Laszowski, dr. Dragutin vitez Mašek, dr. Lavoslav Shick, dr. Ignjat Scholler, dr. Dragutin Schwartz i dr. Hugo Tausig.

Prva sjednica ovog odbora održana je 21. listopada 1909. godine. Na njoj je za predsjednika izabran Emilije Laszowski, a za tajnika dr. Milan Figatner koji je pročitao pravila društva, čija je redakcija povjerena Laszowskom. Uloga dr. Milana Figatnera bila je iznimno važna u utemeljenju Društva. On je kao liječnik volonter radio u bečkom društvu za spasavanje i općenito je

¹⁸ HDA, BHZ, kut. 14., *Hrvatska smotra* (Zagreb) 14. X. 1909.

¹⁹ “Društvo za spasavanje”, *Obzor* (Zagreb), br. 286, 15. X, 1909.

držan za našega najvećeg stručnjaka u tom dijelu medicine. Bečko dobrovoljno društvo za spasavanje "Wiener Rettungsverein"²⁰ bilo je uzor mnogim sličnim organizacijama osnivanim u gradovima diljem Monarhije, ali i svijeta. Na prostoru Monarhije društvo za spasavanje do 1909. imalo je četrdesetak gradova, primjerice Budimpešta od 1887., Prag od 1890., Brno od 1891., Krakow od 1891., Lavov od 1891., Innsbruck od 1893., Opatija od 1894.²¹ Izvan Monarhije za tim su se primjerom povelili gotovo svi veliki svjetski gradovi u Europi, Sjevernoj i Južnoj Americi, Africi i Aziji (Japan).

Druga sjednica Odbora za izradu pravila Društva, održana je 25. listopada, a na njoj su prihvaćena redigirana pravila te je zaključeno da će biti predložena Vladi na prihvaćanje.

Osnutak Društva

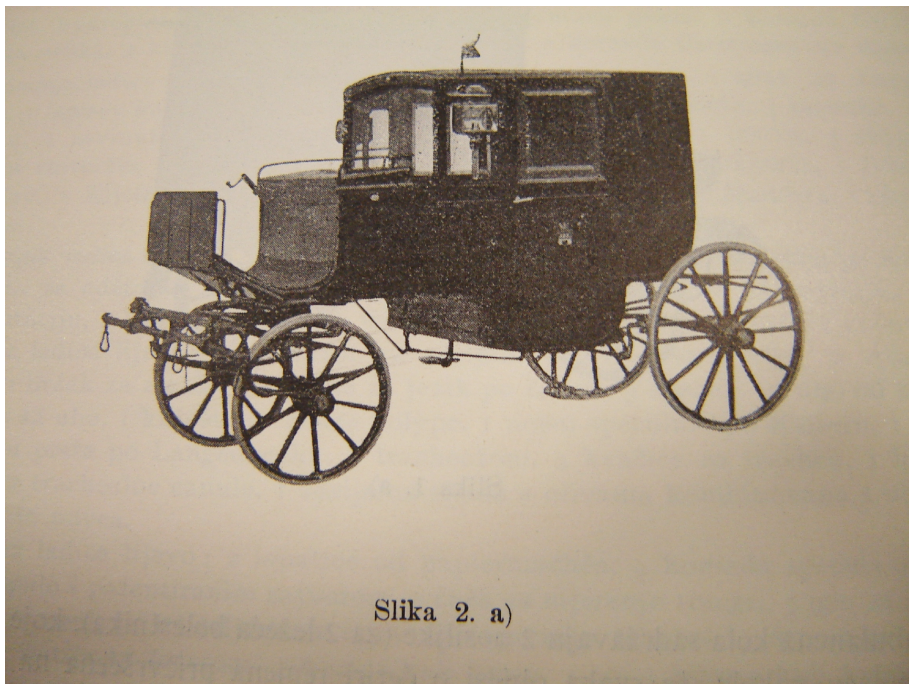
Odjel unutarnjih poslova Zemaljske vlade odobrio je Pravila Dobrovoljnog društva za spasavanje naredbom broj 66 677 od 1. prosinca 1909. U Pravilima Društva u stavku 2. stoji "Svrha je društvu da već postojeće, budi po kr. zem. vladi, budi po općini ili privatnicima organizovano pružanje pomoći kod svih nezgoda svake vrsti podupire i upotpuni stalnom službom po danu i po noći". U trećem stavku tih Pravila navodi se: "Da se svrha društva postigne poradić će društvo: da se ustroje vlastite postaje za pružanje prve pomoći kod nezgoda svake vrsti na ulicama i cestama, u tvornicama, javnim zgradama, na zabavnim mjestima, prigodom velikih svečanostnih ophoda itd. a na zahtjev i u privatnim kućama ako je pogibelj u odgodi, zatim kod epidemija, u slučaju mobilizacije ili rata, u slob. i kr. gradu Zagrebu i njegovoj najbližoj okolini", a zatim u istom stavku stoji: "U svrhu pouke dijelit će društvo besplatno po zaključku upravnog vijeća tiskopise, koji će upućivati općinstvo, kako se treba vladati u slučaju nezgoda. Priređivat će besplatna i javna predavanja o pružanju prve pomoći".²² Na sjednici održanoj 10. prosinca 1909. Laszowski je informirao članove da je društvena pravila potvrdila Vlada. Zatim je odbornik Kontak predložio da se u Gradskoj vijećnici sazove konstituirajuća skupština. To se i dogodilo 21. prosinca na predloženom mjestu, kada je Laszowski pozdravnim govorom otvorio sjednicu u kojoj se osvrnuo na rad i konačni uspjeh privremenog odbora i zamolio skupštinu da izabere upravni odbor, što je i učinjeno. U taj su odbor bili izabrani: Šandor pl. Alexander, dr. Milan Figatner, Janko Holjac, Milan grof Kulmer, dr. Dragutin vitez Mašek, Antun Kontak, Gustav vitez Pongratz, dr.

²⁰ Povod njegovom utemeljenju bio je veliki požar bečkog kazališta na Ringu 8. prosinca 1881. u kojem je stradalo više od četiri stotine ljudi. Od njegova utemeljenja do 1905. godine to je društvo pružilo prvu pomoć u više od 200 000 slučajeva, što je značilo u prosjeku oko 8. 300 intervencija godišnje.

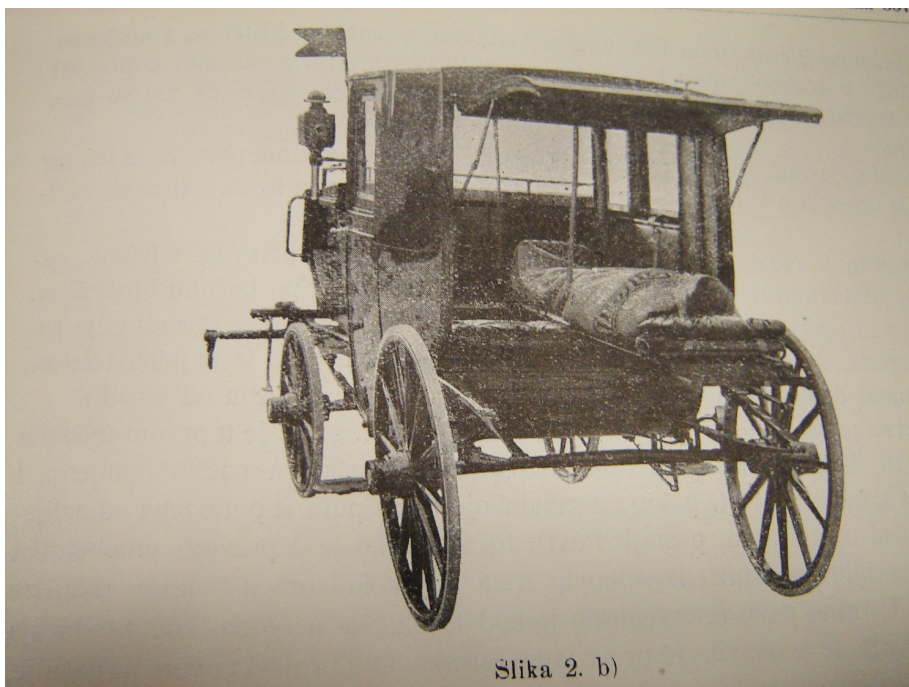
²¹ HDA, BHZ, kut. 14; "Društvo za spasavanje", *Ustavnost*, (Zagreb), 19. X. 1909.

²² HDA, BHZ, *Pravila dobrovoljnog Društva za spasavanje*, kut. 14.

Ambulantni landauer

Ambulantni landauer

Dominik Premuš, Dragutin Turković, Emilije pl. Laszowski i dr. Svetislav Šumanović.²³ Nakon što je izabran odbor, riječ je uzeo gradonačelnik Amruš, koji je najtoplije pozdravio odbor i izrazio zahvalu Braći Hrvatskog Zmaja kao pokretaču osnutka ovog društva. Na sjednici je Ferdinand Budicki, vlasnik I. hrvatske mehaničke popravljionice i trgovine automobila, dvokolica, šivaljka, gramofona i orkestriona,²⁴ stavio na raspolaganje Društvu svoj automobil, što je i prihvaćeno.²⁵

Zadaća Upravnog odbora bila je volontersko vođenje poslova Društva, kao i izbor predsjednika, potpredsjednika, tajnika i blagajnika Društva, ali isključivo između članova koji čine upravno vijeće, ono je također namještalo i otpuštalo zdravstveno osoblje, određivalo plaću osoblja i davalo smjernice za rad. Odbor u ovakvom sastavu održao je sjednicu 28. prosinca na kojoj je za predsjednika izabran Milan grof Kulmer, za potpredsjednika dr. Dragutin vitez Mašek, za tajnika Emilije pl. Laszowski, za blagajnika Šandor pl. Aleksander, a za liječnika Društva dr. Milan Figatner.²⁶

Financiranje Društva

Najveći problem pri osnutku i djelovanju Društva predstavljala su materijalna sredstva. Taj se problem pokušao riješiti s pomoću novčanih priloga članova koji su činili Društvo, tako da su članovi bili kategorizirani prema novčanom prinosu uplaćenom u blagajnu Društva.

Glavnica se Društva tako stvarala od: a) članova zakladatelja, *koji jednom za uvijek uplate 1000 kruna*, b) članova utemeljitelja, *koji jednom zauvijek uplate 500 kruna*, c) članova promicatelja, *koji jednom zauvijek uplate 300 kruna*, d) redovitih članova koji plaćaju godišnju članarinu od 12 kruna i e) podupirajućih članova, koji plaćaju godišnji prinos od 6 kruna.²⁷ Na prijedlog Antuna Kontakta od 21. prosinca 1909., došlo je do promjene pravila utoliko što je uvedena kategorija prinosnika, odnosno članova koji uplate 100 kruna. Osim takvog načina prikupljanja sredstava, zamišljeno je da se ona prikupljaju i od dobrovoljnih priloga sabranih dozvolom nadležne oblasti, dohocima od dobrotvornih lutrija i dohocima od dobrotvornih zabava i svečanosti, što će ih priređivati Društvo. Članovi Društva mogli su biti svi muškarci i žene, kako to stoji u Pravilima te pravne osobe, ali one su mogle biti samo zakladatelji ili utemeljitelji. Očito je kako je ovako zamišljen pokušaj mogao zadovoljiti samo potrebe za osnutkom, ali nikako ne za uspostavom jedne trajne institucije, tako da već godinu dana nakon osnut-

²³ "Društvo za spasavanje", *Obzor*, br. 352, 22. XII. 1909., 2.

²⁴ Vrsta mehaničkih orgulja.

²⁵ "Društvo za spasavanje", *Obzor* (Zagreb), br. 352, 22. XII. 1909., 2.

²⁶ HDA, BHZ, *Dvadesetogodišnjica osnutka "Društva za spasavanje u Zagrebu"*, kut. 14.

²⁷ HDA, BHZ, *Pravila dobrovoljnog Društva za spasavanje*, kut. 14.

ka postoji zamolba zagrebačkoga Dobrovoljnog društva za spasavanje upućena Društvu za spasavanje u Budimpešti s upitom o tome iz kojih područja te javnih i privatnih zavoda i institucija dobiva subvencije i kolike su te potpore. "Ravnateljstvo Društva za spasavanje u Budimpešti odgovorilo je ljubaznim pismom na hrvatskom jeziku, da dobiva od vlade 20 000 kruna, od grada Budimpešte također 20 000 kruna, godišnje subvencije, za tim za prijevoz siromašnih bolesnika od grada Budimpešte 6 000 kruna, dakle sveukupno 50 000 kruna, godišnje subvencije. Veće banke, tvornice, poduzetnici i privatnici također svake godine redovito većim ili manjim svotama potpomažu"²⁸

Potvrdu navedenih zamisli o prikupljanju sredstava koje su činile dio Pravila Dobrovoljnog društva za spasavanje samo smo djelomično u mogućnosti provjeriti na osnovi vrlo oskudnih potvrda o uplatama iz 1925. godine, tako je Jug banka d.d. uplatila 2.000 din., Hrvatska eskomptna banka 1.500 din., nadbiskup Bauer 1.000 din., Zagorka d.d. 500 i grofica Anka Jelačić 1.000 din.²⁹ Po tome pretpostavljamo kako je takav način prikupljanja novčanih donacija pružio pomoć pri djelovanju Društva kako na njegovu početku, tako i u kasnijoj fazi.

Početak rada Društva

Intenzivni rad društva započeo je 1910. u sanitarnoj postaji pokraj vatrogasnog spremišta u Savskoj cesti br. 7 (danas br. 1b). Novine su detaljno pratile sve etape organiziranja Društva, a isto su tako imale i obrazovno-promidžbeni karakter čime su željele obavijestiti građanstvo o pogodnostima koje će im donijeti taj novi način pružanja brze liječničke pomoći. Ta tvrdnja može se potkrijepiti jednim od čestih napisa usmjerenih u tom smjeru: "Društvo za spasavanje otpočet će svoju djelatnost danom 1. kolovoza o. g. i već sada čine se potrebne pripreme, naročito se vježba osoblje. Ovih dana bit će uređen i telefonski spoj sa društvenim prostorijama".³⁰ Tri tjedna nakon ove vijesti najavljen je početak rada Društva. "Dobrovoljno društvo za spasavanje započinje svoje djelovanje danom 1. kolovoza t. g. Sanitarna postaja nalazi se u vatrogasnoj zgradi na Savskoj cesti br. 7. Broj telefona 1000. Upozorujemo slavno općinstvo, kada telefonom traži intervenciju društva, da čim točnije označi način nezgode, ujedno je i neophodno nužno, da onaj, koji pomoć društva dozivlje, označi svoje ime i broj telefona, sa kojeg govori, da se eventualnim zlouporabama na put stane".³¹ Posao je bio povjeren četvorici sanitarnih pomoćnika izvježbanih za pružanje prve pomoći i

²⁸ "Kako se drugdje podupire društvo za spasavanje", *Obzor* (Zagreb), br. 327, 26. XI. 1910., 2.

²⁹ HDA, BHZ, kut. 14.

³⁰ "Društvo za spasavanje u Zagrebu", *Obzor* (Zagreb), br. 184, 7. VII. 1910., 2.

³¹ "Dobrovoljno društvo za spasavanje", *Novosti* (Zagreb), br. 205, 31. VII. 1910., 4.

njegu bolesnika. Straža se mijenjala u 6 sati ujutro, u 1 sat poslije podne i 8 sati na večer. Nadzorni liječnik društva bio je zadužen za stručnost i kontrolu rada. Kako je izgledala intervencija djelatnika Društva saznajemo od dr. Miroslava Čačkovića: "U sobi za stražu nalazi se telefon, a kraj njega dva električna tipkala, od kojih jedno daje znak u staju, gdje je vasda šest konja u pripremi u ovu i vatrogasnu svrhu, a drugo u sobe vatrogasnih pomoćnika. Tko telefonom zatraži intervenciju društva, mora osim svog imena označiti i broj telefona, s kojeg govori, a da se barem donekle predusretne zloporabama, odredilo je na molbu društva ravnateljstvo telefona, da telefonska centrala, kad se telefonski broj društva dozivlje, ima svaki put javiti telefonski broj, koji dozivlje sanitarnoj postaji, prije no što ju spoji s dotičnikom. Čim službujući sanitarni pomoćnik dobije vijest o kakvoj nezgodi, daje odmah jednim tipkalom znak u staju, da se imadu sanitarna kola zapregnuti, a drugim tipkalom zove sanitarne pomoćnike iz njihovih soba. Dvojica ovih, izvješteni o događaju, uzmu iz bolesničke sobe potrebita pomagala, te se odvezu na lice mjesta. Od vremena kad stigne telefonska vijest o nezgodi, do dolaska kola iz sanitarne postaje, protiče vrijeme od samo 3 – 4 minute".³² Prilikom dnevne vožnje na mjesto nesreće, djelatnici društva su na prednju lijevu stranu kola stavljali limenu zastavicu sa znakom Društva, a u noćnim intervencijama na prednjem i stražnjem dijelu zbog bolje uočljivosti na kola je stavljana crvena svjetiljka. Kako bi što brže došli na mjesto nezgode, sanitarni je pomoćnik sjedio kraj kočijaša i davao dugo otegnutim zviždanjem znak za micanje, ostalim kolima i pješacima na cesti. Za detaljniju rekonstrukciju rada u prvim danima nisu sačuvani dnevnici intervencija Društva, no saznajemo kako je postojao dnevnik u kojeg se kod "svakog događaja zabilježi ime onoga, koji intervenciju traži, broj telefona, s kojeg govori, sat i čas odlaska iz postaje, sat i čas prispjeća na lice mjesta, sat i čas dopreme unesrećenog u bolnicu ili stan, sat i čas povratka u sanitarnu postaju i napokon točan opis nezgode".³³ Sanitarna postaja imala je dvije sobe, sobu za sanitarnu stražu i bolesničku sobu, obje električno osvijetljene. U sanitarnoj se sobi nalazio pisaći pult s telefonom i dnevnikom događanja te drveno ležište sa strunjačom za noćnu stražu. Bolesnička je soba bila opremljena željeznim krevetom, umivaonikom, operacijskim stolom, stalikom s umivaonikom i praonikom za dezinfekciju, stolom za kirurško oruđe, staklenim ormarom sa zavojima, dvama posudama za kirurško oruđe, posudom za gnoj te sljedećim sanitarnim pomagalima, koja su se prema potrebi nosila na mjesto nezgode, sanitarnom torbom, kovčegom s udlagama, velikim sanitarnim kovčegom za slučaj velike katastrofe, torbom sa zavojima, kovčegom s protuotrovima, trima parovima remena za umobolne, dvjema košuljama za umobolne, električnom ručnom svjetiljkom, koja svijetli dva-deset sati, za noćnu uporabu na mjestu nesreće, izoliranim škarama za rezanje električnih žica i rukavicama od kaučuka.

---

³² Miroslav ČAČKOVIĆ, *n. dj.*, 333.

³³ *Isto.*

Za prijevoz bolesnih i stradalih upotrebljavale su se dvije konjske zaprege, ambulanta kola s dvije nosiljke, za pružanje prve pomoći i prijevoz unesrećenih (slike 1a i 1b) i ambulanta landauer³⁴ s jednom nosiljkom i dva sjedala za pratitelje (slike 2a i 2b). Ambulanta kola upotrebljavala su se za uobičajene vožnje za pružanje prve pomoći, a sanitarni je landauer služio za prijevoz imućnijih bolesnika. Pružanje prve pomoći i prijevoza unesrećenih i naglo oboljelih bilo je besplatno. Pristojba u iznosu od 10 kruna naplaćivala se za prijevoz bolesnika iz njihovih stanova ili primjerice s kolodvora u bolnice.³⁵ Već nakon jednog mjeseca djelovanja izašlo se sa statističkim podacima o djelovanju društva iz kojih saznajemo sljedeće: "Dobrovoljno društvo za spasavanje interveniralo je u mjesecu kolovozu – tj. u prvom mjesecu svog djelovanja – kod 10 slučajeva teških ozljeda, 11 slučajeva naglih oboljenja i 5 slučajeva samoubojstva i pokušaja samoubojstva; 3 puta potražena je od ozlijeđenih pomoć u sanitarnoj postoji. Povrh toga obavilo je dva prevoza umobolnika i 16 prevoza inih bolesnika iz njihovih stanova u bolnice".³⁶

Odmah nakon prvih intervencija društva bilo je vidljivo koliko je tim činom poboljšano zdravstveno stanje i koliko su povećani izgledi za preživljavanjem, osobito u slučaju onih ozljeda koje su trebale najurgentniju medicinsku pomoć.

Prve akcije Društva

Kako je bila organizirana služba za pružanje prve pomoći vidjelo se na primjeru koji je poslužio kao povod za osnutak društva, stoga ćemo navesti primjere intervencija na samom početku djelovanja društva.

Prvu novinski slikovno i tekstualno zabilježenu akciju društva nalazimo na naslovnici *Novosti*: "Znademo svi koliko je muke bilo dok se je konačno osnovalo toli potrebno za Zagreb Društvo za spasavanje. I eto nakon vrlo kratkog opstanka, pružila mu se prilika, da vrši svoju humanitarnu službu. Prekjučer je u jutro Hatzovom ulicom jašio konjanički kapetan Albin bar. Kosjek, pobočnik zbornog zapovjednika preuz. g. Gerbe. Na Sajmištu se je konj poplašio, te je jahača sa sebe zbacio. Barun Kosjek ostao je bez svijesti ležeći na zemlji. O tome obaviješten član društva za spasavanje, trgovac g. Ferdinand Budicki, stigao je s automobilom na mjesto nesreće i unesrećenog u pratnji jednog vojnog liječnika - asistenta odvezao u vojnu posadnu bolnicu u Vlačkoj ulici. Pošto su liječnici unesrećenog pregledali i pružili mu prvu pomoć, odvezao ga je g. Budicki automobilom u njegov stan u Opatičkoj ulici".³⁷ U razdoblju od utemeljenja do početka rada Društva 1.

³⁴ Vrsta kočije sa sklopivim krovom. Naziv je dobila po istoimenom njemačkom gradu Landau (Rheinland-Pfalz), gdje je prvi put izrađena.

³⁵ Miroslav ČAČKOVIĆ, *n. dj.*, 335. - 336.

³⁶ "Društvo za spasavanje", *Novosti*, br. 239., 5. IX. 1910., 2.

³⁷ "Prva akcija zagrebačkog dobrovoljnog društva za spasavanje", *Novosti* (Zagreb), br. 68, 10. III. 1910., 1.

kolovoza 1910., ono je djelovalo kao poluprofesionalna institucija sastavljena od laika i stručnog osoblja.

Vjerojatno jedna od prvih profesionalnih intervencija, sudeći po dnevnim tiskovinama, što znači da se dogodila 11. kolovoza 1910., stoga će u cjelini biti navedena: “Ovo društvo već zaslužuje javnu pohvalu. Jučer se je ujutro dogodila teška nesreća ložiocu Franji Cesaru. Odmah je javljeno to Društvu za spasavanje i ovo je bilo već za osam minuta na mjestu nesreće. Svakako pohvalno pak ovo društvo zaslužuje svestranu potporu od svakog”³⁸

Zaključak

Osnutak Dobrovoljnog društva za spasavanje bio je dalekovidan projekt svih onih sudionika koji su sudjelovali u njegovu utemeljenju. Dobrovoljno društvo za spasavanje odigralo je iznimno važnu ulogu u povećanju kvalitete života Zagrepčana. U vrijeme njegova utemeljenja to je značilo približavanje standardima razvijenog dijela Austro-Ugarske. Bez obzira na događaje koji su u većoj ili manjoj mjeri utjecali na pokretanje mehanizama za društvom ovakvog tipa, nameće se mišljenje kako bi svaka akcija takve prirode bila unaprijed osuđena na propast da Zagreb u to vrijeme nije imao dovoljan broj liječnika. Utemeljenje Dobrovoljnog društva za spasavanje uspješan je spoj slučaja, volje, upornosti i stručnosti gdje su pokretači članovi Braće Hrvatskog Zmaja uz pomoć javnog mnijenja, mnogih pojedinaca i organizacija zajedno s većim brojem liječnika i uz blagoslov gradskih otaca, ostvarili svoju zamisao. Današnji Zagreb bio bi nezamisliv bez postojanja “Ustanove za hitnu medicinsku pomoć”, sljednika “Društva za spasavanje”.

SUMMARY

THE FOUNDATION OF THE ZAGREB RESCUE TEAM

The author of this text provides an insight into how the Zagreb Rescue Team, an antecedent of Institute for Urgent Medical Assistance, was founded. Using archival data and newspaper sources, the author follows all the stages that led to the foundation of the Team. He analyses the influence of social and economic conditions in Zagreb at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century. Also, he surveys changes in the quality of life of the citizens of Zagreb at this time, placing the founding of the “Rescue Team” in this context.

Key words: Zagreb Rescue Team, Institute for Urgent Medical Assistance, Zagreb

---

³⁸ “Društvo za spasavanje”, *Novosti* (Zagreb), br. 217, 12. VIII. 1910., 3.